

Avvisning eller aksept?

Kirkens holdning til kremasjon og askespredning i historisk og aktuelt perspektiv¹

AV KNUT ALFSVÅG
knut.alfsvaag@mhs.no

Innledning

Felles for alle kristne kirker er at det vi gjør ved gravferd, er begrunnet i troen på legemets oppstandelse og det evige liv. Dette er en del av den kristne tro som har solid bibelsk grunnlag og som kommer tydelig til uttrykk både i den nikenske og den apostoliske trosbekjennelse. Med utgangspunkt i denne felles kristne tro likevel har kommet til forskjellige konklusjoner når det gjelder kremasjon. En skulle derfor tro at det var en viss debatt om dette, både kirkene imellom og internt. Det synes imidlertid i liten grad å være tilfelle.

Denne artikkelen er et forsøk på å bøte på det ved å drøfte ulike sider ved kirkenes forhold til kremasjon, og med det som utgangspunkt nærme oss den siste aktuelle utfordring til tradisjonell kristen gravferdsskikk på dette området, nemlig spørsmålet om askespredning. Når jeg har hatt en viss interesse for dette emnet, henger nok det også sammen med at jeg har hatt mesteparten av min prestetjeneste i Japan, som er det land i verden som i dag har det forholdsvis største antall kremasjoner (over 99 %)², og der det derfor både er mer erfaring med og mer forskning rundt dette enn de fleste andre steder.

Vi har ikke på norsk noe godt fellesord for de riter vi utfører når livet er slutt uavhengig av om det døde legeme legges i jorden eller ikke. Kirkens liturgiske bøker bruker «gravferd» som fellesbetegnelse, og det kommer også jeg

til å gjøre, selv om det vel kan diskuteres om det terminologisk er treffende for kremasjon, urnenedsettelse og askespredning, noe som også kommer til uttrykk ved det alternative uttrykket «bisettelse». Det engelske «funeral», som kommer av latin «funus», likferd, er slik sett mer dekkende.

Kremasjon og begravelse i historisk perspektiv

I et større religionshistorisk perspektiv må både begravelse og brenning av det døde legeme betraktes som vanlige. Den generelle tendens er at det døde legemet brennes innen østlig, først og fremst hinduistisk tradisjon, og begraves innen de semittiske religioner, altså jødedom, kristendom og islam. Dette har åpenbart dypere, livssynsmessige årsaker. Innen østlig religiøsitet er det materielle og legemlige noe negativt som en ideelt sett skal frigjøres fra; legemet kan da brennes som en siste form for askese *post mortem*. Dette oppfattes som en rennelse som frigjør det immaterielle, sjelen.³ De semittiske religioner, derimot, er styrt av det syn på den materielle skapelse som noe godt som kommer så klart til uttrykk i den bibelske skapelsesberetning, og selv om der har vært klare innslag av asketisk problematisering av det kroppslige også i kristen tradisjon, har det historisk sett aldri gitt seg utslag i form av alternativ gravferdsskikk.

Dette bildet er imidlertid ikke helt entydig. Buddhismen har en noe vekslende praksis, antagelig både fordi «sjel» er et begrep som problematiseres på en helt annen måte i buddhismen enn i hinduismen, og fordi konfusiansk tradisjon, som har stått og fremdeles står sterkt både i Kina, Japan og Korea, har vært avvisende til likbrenning fordi det ble oppfattet som respektløst overfor avdøde. Av denne grunn førte Asias første møte med den moderne kremasjons-bevegelse til at kremasjon på 1870-tallet i noen år faktisk var forbudt i Japan; det var først etter hvert og ut fra en ikke-religiøs, praktisk begrunnelse at kremasjon her ble enerådende.⁴

I det før-kristne Europa var både likbrenning og begravelse i bruk. Her kan det imidlertid se ut til at begrunnelsen for å velge det ene i forhold til det andre har vært mer konsekvent pragmatisk. F. eks. var begravelse vanlig blant grekerne, men de brente gjerne sine døde krigshelter fordi det da var lettere å frakte de jordiske levninger med seg for begravelse i hjemlandets jord. Likbrenning synes å ha vært vanligere blant romerne, men her avtok dette fra omkring år 100 e. Kr., antagelig først og fremst på grunn av mangel på ved til likbålene.⁵

Jødene var avvisende til brenning av det døde legeme, og den omtale fenomenet får i GT, er overveiende negativ.⁶ Ellers forutsettes overalt begravelse (1 Mos 23,6.13; 50,5; Rut 1,17; 2 Sam 2,4–5; hebraisk *qabar*, jfr. også domsordet i 1 Mos 3,19b: Av jord er du kommet; til jord skal du bli). Dette henger åpenbart sammen med et menneskesyn som er mindre dualistisk enn det vi finner i østlig religion. Mennesket er en helhet av sjel og legeme og vender slik tilbake til ham som gav det livet; å brenne legemet vil derfor være krenkende overfor ham som har skapt det.

Den kristne kirke overtok jødisk gravferdsskikk, og begravelse er det som forutsettes overalt i NT (Matt 8,21–22; Luk 7,12; Joh 11,17), selv om terminologien i seg selv her ikke er entydig; *thapto*, begrave og *tafos*, grav (jfr. *epitafium*), svarer i betydning til det latinske «funus» og kan derfor i klassisk gresk også brukes ved likbrenning. Begrunnelsen for å

ikke kremere er her imidlertid om mulig enda mer entydig. For det første var Jesus blitt begravd, og ettersom han etter kristen tro er «førstegrøden av dem som er sovnet inn» (1 Kor 15,20), er det naturlig å følge hans eksempel ved Kristus-troendes gravferd. Deretter forutsetter NTs undervisning om det døde legemet og oppstandelseshåpet åpenbart at legemet begravnes. Det såes ved begravelsen et forgjengelig legeme, sier Paulus (1 Kor 15,42), mens det legemet som står opp er uforgjengelig. Det er en billedbruk som selvfølgelig ikke lar seg forene med tanken om at såkornet, dvs. legemet skulle brennes før det legges i jorden. Å uttrykke den kristne tro på legemets oppstandelse ved å ødelegge legemet synes ikke naturlig; å brenne legemet gir da også helt andre assosiasjoner enn den evige herlighet. Når kristne martyrer ble brent til døde, er det derfor rimelig å forstå det nettopp som en protest mot den kristne tro på legemets oppstandelse, noe som ytterligere bidrog til å gjøre likbrenning til en helt uaktuell gravferdsskikk blant kristne.

Derfor ser vi da også at likbrenning er en skikk som forsvinner med utbredelsen av den kristne kirke.⁷ Dette bildet er svært entydig; det er ingen kristen kirke som praktiserer likbrenning før tilblivelsen av den moderne kremasjonsbevegelse. Ettersom begravelse var vanlig mange steder alt i før-kristen tid, var dette de fleste steder ikke noe stort problem. F. eks. ser vi ved kristendommens innføring i Norden flere konflikter mellom før-kristen og kristen gravferdsskikk, men spørsmålet om likbrenning var ikke blant dem.⁸

Utfordringen fra kremasjonsbevegelsen

Når tanken om likbrenning eller kremasjon oppstår igjen i det kristne Europa, er begrunnelsen dels pragmatisk, dels religiøs. Den pragmatiske begrunnelsen dreier seg dels om hygiene; en hadde begynt å oppfatte at uheldig og urenselig omgang med lik kunne skape smittefare. Og dels dreier begrunnelsen seg om plass; byene begynte å vokse, gravplassene var for små og en urne fortonet seg da som mye enklere å håndtere enn en hel kiste. Men begrunnelsen kunne også være religiøs, og det vil da i praksis si negativ og avvisende overfor

det kristne syn på døden og legemets oppstandelse og mer orientert ut fra forestillinger om sjelens frigjøring fra legemet.⁹ De første likbrenninger i Europa i nyere tid fant sted under den anti-kirkelige fase av den franske revolusjon,¹⁰ og også når det kommer mer fart i arbeidet for kremasjonssaken i andre halvdel av det 19. århundre, kunne det begrunnes i et syn på døden som klart avviker fra det kristne.¹¹

Starten av den egentlige moderne kremasjonsbevegelse kan tidfestes til konstruksjonen av den første moderne krematorie-ovn i Italia i 1873; det var da også i Italia, og etter hvert også i Tyskland, kremasjonsbevegelsen fikk vind i seglene. Det gjorde at de kristne kirkene måtte ta standpunkt til hvordan de ville forholde seg til denne nye gravferdsskikk: Skulle de motarbeide den eller skulle de akseptere den, og, om de aksepterte den, skulle kirkens prester også medvirke slik at kremasjon ble et aktuelt alternativ til tradisjonell begravelse også ved en kristen gravferd?

De kristne kirker gav, og gir, ulike svar på det spørsmålet. Klarest avvisende var og er den gresk-ortodokse kirke, som ikke aksepterer kremasjon og ikke tillater kirkelig medvirkning i slik sammenheng. Begrunnelsen er at dette er fremmed i forhold til nytestamentlig tankegang og den kristne tro på legemets oppstandelse. Samtidig spiller det nok også en rolle i forhold til gresk-ortodoks tradisjonsbevissthet at dette er nytt i kristen sammenheng; det er i seg selv nok til å problematisere kremasjon i forhold til gresk-ortodoks teologi. – På tilsvarende måte, men selvsagt med en noe annen begrunnelse, er også islam gjennomgående avvisende til kremasjon.

Den romersk-katolske kirke var først noe avventende, men Leo 13., pave fra 1878, var skeptisk, og kremasjon ble forbudt for katolikker i 1886. Begrunnelsen var at kremasjon var en hedensk skikk som var uforenlig med kristen tro. Dette forbudet stod ved lag i nesten åtti år, men ble praktisert noe lempeligere i land utenfor Europa der kremasjon etter hvert ble vanlig. I 1963 ble det opphevd av pave Paul VI; begrunnelsen var at de som argumenterte for kremasjon, ikke nødvendigvis begrunnet sitt syn på en anti-katolsk eller anti-kristen måte.¹²

Den romerske-katolske kirke forutsetter derfor i dag allment kremasjon som en mulighet i sin gravferds-liturgi.¹³

De protestantiske kirker reagerte noe ulikt på den moderne kremasjonsbevegelse. Mest positiv var Church of England, mens særlig den svenske kirke lenge var svært avvisende, noe som bl. a. henger sammen med at noen av kremasjonsbevegelsens foregangsmenn i Sverige kunne være svært kirkekritiske i sine begrunnelser.¹⁴ I Norge ble spørsmålet for første gang tatt opp til seriøs teologisk vurdering i Luthersk Ugeskrift i 1888, hvor redaktørene Michael Johan Færden og Johan Christian Heuch uttrykte en tydelig skepsis begrunnet i motsetningen mellom likbrenning¹⁵ og kirkens symbolsk-liturgiske billedspråk, som klart forutsetter begravelse. De mente derfor at mange av de tradisjonelle gravsalmer ikke ville kunne brukes ved likbrenning. De som ønsket å åpne for likbrenning, var uenige i dette, og mente at likbrenning ikke nødvendigvis ville medføre endringer i forhold til en tradisjonell kristen gravferd.¹⁶

I 1894 sendte Kirkedepartementet saken til biskopene, og ba om en vurdering av likbrenning og av muligheten for kirkelig medvirkning. Ingen av biskopene var begeistret for nyordningen, men var likevel uenige når det gjaldt spørsmålet om kirkelig medvirkning. Tre var mot og tre for, og den mest positive var biskop Heuch i Kristiansand, som ellers ikke var den som var kjent som en tilhenger av det siste nye. Også han mente av likbrenning stred mot kristen gravferdstradisjon og gravferdssymbolikk, og også han mente at nyordningen i mange tilfelle var begrunnet i en protest mot den kristne oppstandelsestro. Han la imidlertid vekt på at det også var mulig å forsvare nyordningen av sanitære, økonomiske og estetiske årsaker, og mente derfor at en fra kirkelig hold ikke burde være konsekvent avvisende. Å nekte kirkelig begravelse ved kremasjon kunne bli oppfattet som en form for ekskommunikasjon etter døden, og det ønsket han ikke. Han frarådet derfor også at prester skulle kunne få anledning til å nekte å medvirke ved kremasjon så sant den kirkelige ordning for gravferd ble fulgt. Heuchs uttalelse fra 1894 dokumenterer

slik at han på flere punkter hadde skiftet syn siden han skrev om saken i *Luthersk Ugeskrift* i 1888.¹⁷

De første krematorier i Norge ble bygget i Bergen og Oslo og tatt i bruk i 1907 og 1909.¹⁸ Når det gjaldt spørsmålet om kirkelig medvirkning, var det Heuchs linje som ble fulgt; prestene ble forpliktet til å forrette ved gravferd uavhengig av om den døde skulle begraves eller kremeres. I Sverige og Danmark, der motstanden mot kremasjon blant prestene var større enn i Norge, ble det overlatt til den enkelte prest om han ville medvirke ved kremasjon eller ikke.¹⁹

Dette skapte imidlertid ikke noen større debatt i Norge. Snarere tvert imot; etter at det første krematorier ble bygget og kremasjon etter hvert i økende grad ble vanlig, finnes det knapt debatt om kremasjonsspørsmålet i Den norske kirke i det hele tatt.²⁰ Der er imidlertid ett viktig unntak som det kan være grunn til å berøre her. I 1941 ble Olav Valen-Sendstad res. kap. i St. Johannes menighet i Stavanger. Han var en meget kompetent teolog som i 1948 ble dr. philos. på en filosofisk avhandling, og som 1948–49 vikarierte som professor i filosofi ved Universitetet i Oslo. Samme år som Valen-Sendstad kom til Stavanger fikk også denne byen sitt krematorium. Valen-Sendstad ønsket imidlertid av prinsipielle grunner ikke å medvirke ved kremasjoner. Problemet ble løst praktisk ved at andre av byens prester overtok ved bisettelser han skulle ha hatt mens han tok begravelse for dem. Noen offentlig debatt ble det imidlertid ikke om saken før i 1951, og foranledningen var da at Valen-Sendstad hadde søkt embetet som sokneprest i Trefoldighetskirken i Oslo. Han var den klart best kvalifiserte av søkerne og innstilt som nr. 1 av menighetsrådet, men departementet ønsket ikke å tilsette ham fordi han ikke forrettet ved kremasjoner.

I tre artikler i *Dagen* høsten 1951 begrunnet så Valen-Sendstad det syn at likbrenning er synd mot Guds ord. Hans begrunnelse er at Bibelen forutsetter begravelse både i det som sies om gravferd og det symbolspråk som brukes. Han anfører dessuten at bruk av det kirkelige ritual ved kremasjon medfører et preg av

uekthet, ikke minst ved bruken av 1 Mos 3,19b («til jord skal du bli») og kommentaren til dette i Salme 90 (v. 3: «Du lar mennesket bli til støv igjen») når legemet ikke blir til jord, men brennes til aske.

Valen-Sendstads innlegg ble kommentert i *Dagen* av Carl Fredrik Wisløff, som da var rektor på praktikum på MF og som stod Valen-Sendstad nær både teologisk og personlig. Han beklager forbigåelsen av Valen-Sendstad i Trefoldighetskirken, uttrykker forståelse for hans skepsis til kremasjon, men kan ikke dele det syn at det her dreier seg om synd mot Guds ord. I motsetning til Valen-Sendstad anser ikke Wisløff dette som et spørsmål der samvittighetene skal bindes, bl. a. fordi vi ikke har noe nytestamentlig forbud mot likbrenning.

Valen-Sendstad var ikke fornøyd med svaret og skrev mer om saken, men noen videre debatt ble det ikke. Forbigåelsen av Valen-Sendstad i Trefoldighet førte imidlertid til at Kirkedepartementet året etter på ny ba biskopene om en uttalelse om prestenes medvirkning ved kremasjon og urnenedsettelse. Bispemøtet gikk i sitt svar ikke inn på de teologiske sider ved saken, men nøyde seg med henvisning til at prestens plikt til medvirkning var fastslått i *Alterboken*. Valen-Sendstad var særdeles lite fornøyd med et så byråkratisk bispesvar, men hans i og for seg berettigede ønske om en teologisk gjennomtenkning av kremasjonsspørsmålet (som han begrunnet i en 27 siders betenkning til departementet) står uoppfylt fremdeles.²¹ Så langt jeg kjenner til, er det, i løpet av de nå snart 100 år vi har hatt kremasjon i Norge, imidlertid ikke andre prester som prinsipielt har nektet å forrette ved kremasjon.

Det er neppe mulig å komme forbi at kremasjon er og blir et fremmedelement i kristen gravferdsskikk. Det er en måte å behandle det døde legeme på som ikke har noe feste i kristen tradisjon, som bryter med bibelsk omtale av og billedbruk i forbindelse med døden, og som har sitt livssynsmessige fundament i en virkelighetsforståelse som ligger nokså langt borte fra kristen skapelses- og oppstandelsestro. Å gi en begrunnelse for eller en tolkning av kremasjon ut fra sentrale kristne motiver knyttet til skapelsestro eller eskatologi, er derfor et pro-

sjekt som etter mitt skjønn neppe kan bli vellykket. Samtidig er det vanskelig å komme forbi at teologer som Heuch og Wisløff har et poeng når det peker på at form og sak i denne sammenheng ikke er identiske. Det er mulig både å fastholde kristen oppstandelsestro uten i ett og alt å følge tradisjonell gravferdsskikk, og å velge kremasjon av mer pragmatiske hensyn uten derved å sin tilslutning til hinduistisk og/eller moderne kritikk av det kristne framtidshåp. Det gir oss en viss frihet til å begrunne valg av gravferdsformer også om de ikke uten videre kan gis en naturlig fortolkning basert på kristen tradisjon og virkelighetsforståelse.²² Samtidig er det vanskelig å tenke seg at kirken vil vinne noe på å forkynne sin tro på legemets oppstandelse i form av en eventuell konflikt med de etterlatte om gravferdsform. Hvordan oppstandelsestroen så skal forkynnes i en tid med økende pluralisering og økende oppslutning om kremasjon er et svært viktig spørsmål, som det imidlertid vil føre for langt å komme inn på her.

Valen-Sendstad berører imidlertid et annet spørsmål som få andre har tatt tak i. Når kirken har valgt å tilpasse seg ønsket om mulighet for kremasjon, har den gjort det ved å gjøre så få endringer i gravferdsliturgien som mulig; det er faktisk svært lite som skiller kremasjon fra begravelse der jordfestelsen av en eller annen grunn skjer inne. Det gjør at gravferdsliturgien ved kremasjon får et visst preg av uegentlighet, der den terminologi som brukes forutsetter en begravelse som aldri finner sted. Det er helt sikkert mulig å endre gravferdsliturgien slik at kremasjonens særpreg kommer tydeligere til uttrykk. En slik liturgi vil imidlertid gjerne komme til å gi selve likbrenningen en større betydning enn det som skjer i dag. Spørsmålet er da om det, i lys av den problematiske stilling likbrenning utvilsomt har i Bibelen og meste-parten av økumenisk kristen tradisjon, egentlig er ønskelig. Kanskje må det kompromiss en kristen kremasjon alltid vil være, rett og slett betales med en viss grad av uegentlighet i liturgien.

Det er imidlertid mulig å velge en annen vei, som er den jeg kjenner fra min erfaring som prest i Japan, der kremasjonens selvfølghet

i det moderne samfunn gjør det naturlig å legge til grunn at det faktisk er det som foregår. Nå har vi ingen jordpåkastelse der; det er en nord-europeisk, ikke en allment utbredt skikk.²³ Men den største forskjellen fra en norsk kremasjon er at vi der heller ikke har noen stilisert senkning av kisten i krematoriet (som er det gravferdsliturgien forutsetter, selv om det ikke alltid skjer). I stedet er presten og den nærmeste familie med til krematoriet og skyver selv kisten inn i krematorie-ovnen; et par timer senere, kommer en så tilbake, drar restene ut, og får den fremdeles varme asken med seg i urnen. Det er en form for konkretisering som i hvert fall ikke viker tilbake for realiteten i det som skjer, og uten å egentlig å endre mye i selve liturgien, utvilsomt gir et mye tydeligere fokus på hva det faktisk er som skjer.²⁴

Kremasjon – og hva så?

Ønsket om å gjøre en kremasjon så lik en tradisjonell begravelse som mulig, er nok en viktig grunn til at spørsmålet om eventuelt å foreta gravferden etter kremasjonen så vidt jeg vet aldri har vært seriøst diskutert i Norge. Den romersk-katolske kirke har imidlertid etter 1997 åpnet for dette etter ønske fra USA (jfr. nedenfor), selv om det framholdes at det fremdeles er ønskelig å ha gravferden først.²⁵ Også i den svenske kirken er det nå anledning til å ha gravferd med urne.²⁶

Den romerske-katolske kirke krever at urnen med asken etter avdøde blir satt ned i en grav eller plassert i et kolumbarium. Askespredning eller oppbevaring av urnen hjemme er ikke i overensstemmelse med den respekt kirken krever overfor avdøde.²⁷ Den svenske kirken regner imidlertid med dette som en mulighet, men synes i så fall ikke å forutsette noen form for kirkelig medvirkning.

I Japan har kirkene vanligvis urnerom eller urnelund, og nedsetting av urnen i urnelund foregår ofte med kirkelig medvirkning. Begravelser i Japan er normalt buddhistiske, og buddhistene har et ganske komplisert system med minnedager for avdøde, som kan foregå i mange år etter gravferden, vanligvis på årsdagen for dødsfallet. Det gjør at en også i kirkelig

sammenheng gjør mer ut av minnedager for avdøde enn vi er vant til her, både individuelle minnedager og Allehelgensdag.

Askespredning er en skikk som i utgangspunktet kommer fra India, og der på en nokså entydig måte henger sammen med en hinduistisk, mer eller mindre panteistisk virkelighetsforståelse. Ideelt sett skal asken der spres over den hellige elv Ganges, og denne skikken med askespredning over elver har også i noen grad spredd seg til andre land i Sørøst-Asia.²⁸ Også i Japan, hvor familiegravstedet tradisjonelt har vært svært viktig og askespredning derfor har vært utenkelig, er det nå et voksende antall som ønsker askespredning.²⁹

Det er imidlertid ingen tvil om at askespredningens foregangsland i dag er USA, noe som skyldes en utvikling som slett ikke er uten ironiske trekk.³⁰ Kremasjonsbevegelsen arbeidet der lenge i motvind; kremasjon var ikke forbudt, men ble valgt bare av et svært lite mindretall. Men som alt annet i kapitalismens hjemland må også døden der avpasses etter økonomi og konsumentbehov, og når andelen av kremasjoner økte ganske kraftig fra 1960-tallet av, hang det sammen både med kritikk av de tradisjonelle begravelsesbyråers kompliserte og dyre begravelser, og effektiv markedsføring av kremasjon som det moderne og enklere alternativ.

At vi også etter døden kan oppfattes som konsumenter med personlige preferanser, kommer imidlertid fremdeles til uttrykk i form av et stort marked for individuelt utformede gravferder og gravferdsminner; at f. eks. en golf-elskers urne utformes som en golf-bag, er da bare naturlig.³¹ Denne utnyttelse fra kremasjonsbyråenes side av behovet for personlige (og dyre) gravferdsminner skapte imidlertid en motbevegelse i form av ønsket også om enklere kremasjoner, og da med askespredning, der behovet for enhver form for gravminne jo er borte. Til tross for iherdig markedsføring av «the memorial idea» fra kremasjonsbyråenes side, velges nå askespredning ved halvparten av alle kremasjoner i USA.³² Men historien gjentar seg; kan ikke kremasjonsbyråene vinne fram med tilbud på gravminner, kan de ta igjen ved å tilby alternative former for askespredning som

da kan skje i form av fyrverkeri, kanonutskyting etc. Mulighetene er her mange, og de som ønsker ideer for originale minnesmerker og ulike former for askespredning, kan f. eks. sjekke websiden til Creative Cremains, som bl.a. redegjør for muligheten for ulike former for askespredning under overskriften «Now you can go out in style».³³

Vi er noe mer nøkterne her i landet, hvor urnen med asken etter avdøde blir satt ned i en grav eller plassert i et kolumbarium. Det er ikke vanlig med kirkelig medvirkning ved slike anledninger, men det er mulig, og *Gudstjenesteboken* fra 1992 inneholder en enkel liturgi for urnenedsettelse. Tilknytningen til gravferden framtrer imidlertid som nokså løs og tilfeldig. Det er derfor et spørsmål om en ikke her burde tenke mer helhetlig, slik at urnenedsettelsen i større grad framstår som en gjenntenkt del av hele gravferdsprosessen.

Når det gjelder plasseringen av den avdødes levninger er hovedregelen i Norge at det skal skje «på offentlig kirkegård eller på gravplass anlagt av registrert trossamfunn» (Gravferdsloven av 7. juli 1996 §1)³⁴. Det kan imidlertid på visse vilkår anlegges privat gravplass eller urnelund. Denne loven innebærer også at det tidligere forbud mot askespredning er falt bort. Tillatelse kan nå gis av fylkesmannen etter søknad (§20), og det forutsettes at askespredning skjer på åpent hav eller i høyfjellet. Askespredning forutsetter at avdøde klart har uttrykt et ønske om dette, men tillatelse kunne likevel opprinnelig bare gis før etter at vedkommende var død. I 2001 ble imidlertid loven endret slik at en også selv kan søke om og få innvilget askespredning.³⁵ Askespredning i en minnelund, som også tillates f. eks. i USA, er ikke lovlig i Norge.

I den grad det ligger et bevisst livssyn bak ønsket om askespredning, er det rimelig å oppfatte dette som panteistisk.³⁶ Det er derfor i utgangspunktet ikke å forvente noe uttalt ønske om kirkelig medvirkning i denne sammenheng. Det forhold at askespredning slik framtrer som svært fremmed i kirkelig sammenheng er det også tatt hensyn til i Gravferdslovens §20, som tydelig fastslår at det ved «slik gravferd» (dvs. askespredning) ikke kan «kreves kirkelig med-

virksomhet». Denne bestemmelsen er også gjengitt i merknadene til gravferdsliturgien fra 2003. Kirkerådet ønsket en betydelig skarpere formulering: «Kirkelig gravferd kan ikke på noen måte kombineres med askespredning»³⁷; dette ble imidlertid ikke vedtatt. Komiteen som behandlet saken på Kirkemøtet i 2002, uttalte imidlertid at det var ønskelig at Bispemøtet så nærmere på dette, noe Bispemøtet, så vidt jeg vet, enda ikke har gjort.³⁸

I USA er der imidlertid også protestantiske kirker som aksepterer kirkelig medvirksomhet ved askespredning, og tillater at asken spres på kirkegården; i noen tilfelle vil en da sette opp en minneplakett.³⁹ Jeg kjenner ikke til noen statistikk over hvor utbredt dette er, men fenomenet er i seg selv tilstrekkelig til å påvise at også som kremasjon, så trenger heller ikke askespredning nødvendigvis og i enhver sammenheng bli oppfattet som uttrykk for en bevisst avvisende holdning til kristen tro og virkelighetsforståelse.

Askespredning berører imidlertid også et annet problemfelt som det er viktig å tenke gjennom når vi som kirke skal forholde oss til dette, nemlig forholdet mellom avdøde og de etterlatte. Selv om ikke vi er vant med å omgås avdøde med den reverens de vises i kulturer med konfusianisme og fedredyrkelse, er gravstedene til familiens avdøde tradisjonelt svært viktige også hos oss, i hvert fall minst så lenge som der er gjenlevende slektninger med minner om avdøde. Det er derfor vanskelig å oppfatte ønsket om å gå bort uten å etterlate seg et gravsted som noe annet enn en form for individualisme som avviser den tradisjonelle understrekning av familiesamhold og familiesolidaritet. Dette er blitt påpekt av antropologer i forhold til veksten av askespredning i Japan,⁴⁰ og jeg kan vanskelig tenke meg at ikke dette vil være relevant også i vår sammenheng.

En vurdering av askespredning i kirkelig sammenheng kan derfor ikke bare ta utgangspunkt i kirkens syn på det døde legeme i forhold til troen på legemets oppstandelse, men må også trekke inn det fjerde bud og det kristne syn på familien. Og når det skjer, tror jeg det er vanskelig å komme forbi at også av denne grunn må den kristne kirkes syn fortsatt

være at askespredning er en skikk den ikke ønsker, ikke bare fordi dette ikke er «den respektfulle anbringelse (av de kremerte levninger) som kirken krever»⁴¹, men også fordi det er problematisk i forhold til den vekt den kristne kirke naturlig vil legge på markeringen av at «slekt følger slekters gang».

Ikke minst debatten rundt aktiv og passiv dødshjelp tyder på at for mange eldre er det å ikke ligge sine nærmeste til byrde, et svært viktig behov; det er derfor ikke unaturlig å tenke seg at dette også kan spille en rolle i forbindelse med ønsket om askespredning. Dette er i så fall en utvikling det for den kristne kirke er viktig å motvirke, ikke å påskynde. Skal Den norske kirke ved sine representative organer, altså Bispemøtet og/eller Kirkemøtet, si noe om dette, er det derfor etter mitt skjønn vesentlig at ønsket om å styrke familiesamholdet på tvers av generasjonene blir en viktig ramme for det en har å si.

Konkluderende oppsummering

Vi er vant med at kirkens liturgiske billedspråk peker ut over seg selv og betyr mer enn det som faktisk sies og skjer. Og vi legger vekt på at det som slik kommuniseres, skal være et gjennomtenkt uttrykk for viktige sider ved den kristne tro. Derfor bruker vi stola og alba, alter og prekestol, farger og lys, ikke fordi vi må, men fordi disse ting på en meningsfull måte og med tradisjonenes tyngde måte peker i retning av det vi som kirke ønsker å stå for og formidle.

Om vi legger slike kriterier til grunn, er det vanskelig å se at kremasjon eller askespredning har noen berettigelse i kristen sammenheng. Den måten den siste avskjed utformes på, kommuniserer nemlig også nødvendigvis noe mer enn bare det som faktisk skjer. Det kan være usikkert hva det er kremasjon og/eller askespredning i dag faktisk uttrykker. Men enten vi mener det er hinduistisk dualisme eller en form for postmoderne individualisme, er det åpenbart at det peker i helt andre retninger enn mot det budskap vi som kirke ønsker å forkynne.

Det er likevel vanskelig å komme bort fra at Heuchs vurderinger fremdeles har mye for seg. Vi ønsker ikke å møte mennesker på en måte

som kan oppfattes som ekskommunikasjon etter døden. Tvert imot, vi ønsker å møte mennesker med den samme kjærlige omsorg og romslige raushet som kirkens Herre alltid viser. Og det å bruke møtet med sørgende og etterlatte til å insistere på nødvendigheten av kirkens tradisjonelle symbolspråk i gravferden, er kanskje ikke den beste måten å gjøre det på. I hvert fall så lenge ønsket om å gjøre det annerledes ikke har en begrunnelse som nødvendigvis bryter med identiteten i den kristne tro. Ut fra slik overveielser har de fleste kristne kirker i dag åpnet for kremasjon, og slik bør det antagelig være, selv om det nok er mulig å se at de har sine grunner, også de som ikke gjør det.

Samtidig tror jeg nok at vi som kirke bevisst skal fungere som motvekt mot en utvikling i retning av større individuelt særpreg i gravferdsritene. At vi til slutt er ganske så «jamsis og like» er ikke bare uttrykk for egalitært skandinaviske sosialdemokrati. Det er faktisk også noen viktige teologiske poenger her. Tradisjonell norsk gravferdsskikk med vekt på verdighet og enkelhet uttrykker derfor slik noe som det både fra kirkens og samfunnets side vurderes som verdifullt. Kanskje kan den uttrykkelige markering av kirkelig motstand mot medvirkning ved askespredning fra lovgivers side oppfattes som et uttrykk for dette. Om utviklingen skulle føre til ønske om kirkelig medvirkning også i slike sammenhenger (det er ikke forbudt, til tross for at Kirkerådet ønsket at det skulle det være), vil vi altså få en ny arena der hensynet til kirkens liturgiske tradisjoner, ønsket om å møte de etterlatte med forståelse og omsorg, og ønsket om påvirke samfunnsutviklingen generelt i en god retning, skal balanseres på en måte som lar det kristne oppstandelseshåp komme til uttrykk på en klar og entydig måte. Det er viktig at vi da har tenkt godt gjennom hvordan vi svarer.

Noter

- 1 Utgangspunkt for denne artikkelen er et foredrag på et seminar om gravferd i Kirkens Arbeidsgiverforening 18. oktober 2005, her noe bearbejdet. Alle web-sider referert til i artikkelen, er operative per 19. desember 2005.
- 2 Til sammenligning: Norge og USA har ca. 30 %, Tyskland ca. 40 %, Sverige, Danmark og Storbritannia ca. 70 %. For en oversikt over internasjonal kremasjonsstatistikk, se f. eks. <http://www.srgw.demon.co.uk/CremSoc4/Stats/>.
- 3 Louis-Vincent Thomas, «Funeral rites,» i Mircea Eliade (ed.), *Encyclopedia of Religion* 5, New York, 1987, s. 450-459, her s. 457.
- 4 Andrew Bernstein, «Fire and Earth: The Forging of Modern Cremation in Meiji Japan,» i *Japanese Journal of Religious Studies* 27 (2000), s. 297-334.
- 5 Richard Rutherford, «Cremation,» i *New Catholic Encyclopedia* 4, Washington D.C., 2003, s. 358-360.
- 6 Ifølge John J. Davis, *What About Cremation? A Christian Perspective*, Winona Lake 1998, som er den eneste oppdaterte bok om temaet fra et teologisk perspektiv som jeg har funnet, er det følgende tre grunner til kremasjon i GT: Menneskeofring (f. eks. 2 Kong 17,17), dødsstraff (f. eks. 3 Mos 20,14), skjending av avgudsaltere (f. eks. 2 Kong 23,16). Om kremeringen av Sauls døde legeme (1 Sam 31,12) og domsordene i Amos 2,1 og 6,10 representerer unntak fra dette ensidig negative perspektivet, diskuteres hos Davis, s. 66-70.
- 7 Davis, *What About Cremation?* s. 32-33.
- 8 Til spørsmålet om norsk gravferdsskikk, se Helge Fæhn, «Fra haugsetting til kremasjon: Død og gravferd i norsk kirkeliv gjennom tusen år,» i *Kirke og kultur* 1976, 405-417.
- 9 Denne dobbelhet i debatten (dels pragmatiske argumenter og dels kulturkamp) er godt dokumentert også for Europas og Skandinavias vedkommende i Tuomo Lahtinen, *Kremering i Finland: Idéhistoria och utveckling*, Åbo 1989.
- 10 Anne Oksrød, «So ein Ding müssen wir auch haben»: *Norsk Ligrændingsforenings arbeid for fakultativ kremering i Norge 1889-1909*, hovedfagsoppgave i historie, Universitetet i Oslo våren 1999, s. 8-9.
- 11 Per Lønning, «Kremasjon og kirke,» i *Kirke og kultur* 1964, s. 426-436, her s. 430.
- 12 Davis, *What About Cremation?* s. 54.
- 13 Rutherford, «Cremation,» s. 359.
- 14 For en utførlig dokumentasjon av den svenske debatten, se Bengt Enström, *Kyrkan och eldbegängelserörelsen i Sverige 1882-1962*, Lund 1964.
- 15 På det tidspunkt var dette ordet som ble brukt. «Kremasjon» ble det vanlige ord først etter 1917. Se Oksrød, «So ein Ding», s. 3.
- 16 Oksrød, «So ein Ding», s. 92-94.
- 17 Oksrød, «So ein Ding» s. 101-106.
- 18 Oksrød, «So ein Ding» s. 116.
- 19 Oksrød, «So ein Ding» s. 109-110.
- 20 Også de lutherske frikirker i Norge følger samme praksis. I Frikirken er kremasjon uvanlig, men ukontroversielt (opplyst i epost fra synodeformann Arnfinn Løyning 07.10.2005); Det evangelisk-lutherske kirkesamfunn fraråder, men vil ikke nekte kremasjon (opplyst i epost fra tilsynsmann Ulf Asp 10.10.2005).
- 21 Til Valen-Sendstad og kremasjonsspørsmålet, se Ole

- Bjørn Høiesen, *Olav Valen-Sendstad 1904-1963: Stridsmann for Skrift og bekjennelse*, Stavanger 1997, s. 460-486.
- 22 Dette er i alt vesentlig også konklusjonen i Davis, *What About Cremation?* s. 89-90.
- 23 Fæhn, «Fra haugsetting til kremasjon,» s. 413.
- 24 Se Tor Jørgensen, *Glede i grått*, Oslo 1983, s. 91-95, for en skildring av dette slik det kan oppleves av en litt uforberedt norsk misjonær.
- 25 Rutherford, «Cremation», s. 359-360. Richard Rutherford, «Different Symbols, Different Rites: Funeral Liturgy with Cremated Remains,» i *Liturgical Ministry* 7 (1998), s. 36-44, argumenterer for i så fall å komplettere gravferden med en liturgi for å forberede legemet for kremasjonen.
- 26 http://www.svenskakyrkan.se/ArticlePages/200508/22/20050822100111_svk_hjs429/20050822100111_svk_hjs429.dbp.asp
- 27 Rutherford, «Cremation», s. 360.
- 28 Thomas, «Funeral rites».
- 29 <http://www.uoguelph.ca/atguelph/05-01-26/features.shtml>
- 30 For en interessant framstilling av denne utviklingen, se Stephen Prothero, *Purified by Fire: A History of Cremation in America*, Berkeley 2001.
- 31 Illustrasjon hos Prothero, plate 17.
- 32 F. eks. ble John F. Kennedy jr., katolikk som omkom ved en flyulykke i 1999, kremert og asken ble spredt over havet.
- 33 <http://www.creativecremains.com/style.html>.
- 34 <http://www.lovdato.no/all/nl-19960607-032.html>
- 35 <http://odin.dep.no/ufd/norsk/aktuelt/presse/014081-070096/index-dok000-b-n-a.html>
- 36 Jan Hermanson, religionssosiolog ved universitetet i Lund, peker i upublisert undersøkelse av askespredning i Sverige i 2001 på kremasjon med askespredning som den postmoderne gravferdsform; se http://www.sociologyofreligion.com/Archive/abstracts_03.htm.
- 37 http://www.kirken.no/Besluttende_organer/NyhetDet.cfm?pNyhetId=503&pNyhetKat=4&pVedtaksId=104
- 38 <http://www.kirken.no/nyheter/nyhetDet.cfm?pNyhetId=751&pNyhetKat=rundskriv>
- 39 Se f. eks. <http://www.trinityyw.org/Columbarium/ColumbariumMain.html>, <http://www.dpc.org/columbarium.html>. Den danske lutherske kirken i Vancouver, Canada, har en egen liturgi for askespredning, se <http://www.danishchurch.vancouver.bc.ca/service/scatter.html>.
- 40 Satsuki Kawano, «Scattering Ashes of the Family Dead: Memorial Activity among the Bereaved in Contemporary Japan,» i *Ethnology* 43 (2004), s. 233-48; Mark Rowe, «Grave Changes: Scattering Ashes in Contemporary Japan,» i *Japanese Journal of Religious Studies* 30 (2003), 85-118.
- 41 Den romersk-katolske kirkes syn på dette; se Rutherford, «Cremation», s. 360.

Sammendrag:

Både Bibelen og den kristne tradisjon er overveiende avvisende til kremasjon. Den moderne kremasjonsbevegelse har dels pragmatisk, dels religiøs, dvs. anti-kristen begrunnelse, og de fleste kirker har akseptert kremasjon ut fra den pragmatiske begrunnelse. I Norge har det stort sett vært enighet om at kirkens forkynnelse av oppstandeshåpet ikke må knyttes til en debatt om gravferdsform. Samtidig er det grunn til å tenke grundigere gjennom både kirkens rolle ved urnesettelse (som i dag er valgfri og litt tilfeldig) og de utfordringer kravet om askespredning reiser. Bør kirken medvirke også her, eller representerer askespredning religiøse og etiske prioriteringer som gjør at den bør si nei?